

- сабраць усю выдадзеную БДТУ беларускамоўную навуковую літаратуру;

- звярнуць увагу на якасць выдадзенай літаратуры; перапрацаваць, дзе неабходна, з выкарыстаннем новых тэрміна-лагічных выданняў;

- лічыць абавязковым да вучэбных і метадычных дапаможнікаў даваць беларуска-рускія, руска-беларускія слоўнікі для зняцця цяжкасцяў пры карыстанні беларускімі і рускімі тэкстамі;

- абвясціць конкурс на лепшы мастацкі твор, прысвечаны БДТУ (установе, факультэту, кафедры, лабараторыі, канкрэтным асобам). Матэрыялы варта апублікаваць у літаратурна-мастацкім зборніку;

- абвясціць конкурс па тэме «Гісторыя БДТУ ў справах і асобах», у якім прапанаваць прыкладную тэматыку пытанняў: Гісторыя стварэння і дзейнасці БДТУ на розных этапах. Уклад БДТУ ў народна-гаспадарчы комплекс РБ, БССР, СССР. Навуковыя дасягненні супрацоўнікаў БДТУ. БДТУ і свет. Іх ведае ўвесь свет. Нарысы аб дзейнасці канкрэтных навукоўцаў. Навуковыя артыкулы. Храналогія падзей, адкрыццяў і г. д.

УДК 378.02

Т. У. Жукоўская, выкладчык

ВУСНАЕ ВЫКАЗВАННЕ – НАЙВЫШЭЙШЫ ЭТАП СВЯДОМАЙ МАЎЛЕНЧАЙ АСОБЫ

Сутнасць моўнай адукацыі заключаецца ў фарміраванні высокакультурнай, інтэлектуальна развітой, творчай, камунікатыўна актыўнай асобы з індывідуальнай свядомасцю і прадуктыўным тыпам мыслення: асоба як мэта і змест адукацыі.

У педагагічным працэсе адбываецца трансфармацыя мовы з вучэбнага прадмета ў механізм фарміравання асобы, яе менталітэту, разумення прыроды і грамадства, індывідуальнай самаактуалізацыі.

Моўнае развіццё чалавека непарыўна звязана з развіццём мыслення, фарміраваннем духоўнага аблічча, абуджэннем думкі, пашырэннем кругагляду. Бяспрэчную ролю ў фарміраванні і выхаванні ўсебакова развітой асобы, высокакваліфікаванага спецыяліста, чалавека нацыянальна свядомага, з высокай унутранай культурай адыгрывае вуснае маўленне як адзін з аспектаў вывучэння мовы. Найвышэйшым этапам свядомай маўленчай асобы з'яўляецца вуснае выказванне (вуснае маўленне). Маўленчую дзейнасць можна

разглядаць толькі ў кантэксце з камунікатыўнасцю, ці дакладней – суразмоўніцтвам, што прадугледжвае пэўную арганізаваную дзейнасць са сваімі мэтамі, месам і сродкамі, бо патрэбнасць у суразмоўніцтве «належыць да базавых патрэбнасцяў чалавека як грамадскай істоты» (Ильева И. А. Культура общения. Воронеж, 1989. С. 61). Мэтавы кампанент разглядае суразмоўніцтва як найважнейшую ўмову, неабходную для фарміравання маўленча-камунікатыўнага ядра асобы, без чаго чалавек не можа рэалізаваць сваю гуманістычную грамадскую сутнасць і самарэалізавацца як індывідуальнасць.

Каб паўнацэнна рэалізавацца ў суразмоўніцтве, навучэнец павінен валодаць шэрагам уменняў: мець станоўчае камунікатыўнае ядро, арыентавацца ў сітуацыі суразмоўніцтва, правільна планаваць маўленне, адбіраць для гэтага адэкватныя сітуацыі і мэце выказвання моўныя і пазамоўныя сродкі, рэалізаваць маўленчы акт, успрымаць рэакцыю таго, да каго накіравана маўленне, ацэньваць сваю моўную самаактуалізацыю і ўносіць неабходныя карэктывы для дасягнення эфекту суразмоўніцтва, засвойць моўны этыкет.

Развіццё маўленчай свядомай асобы пачынаецца з дзіцячага садка, школы і працягваецца ў ВНУ. Прывірагэттай мэтай актывізацыі маўленчай дзейнасці навучэнцаў вышэйшай школы на сучасным этапе з'яўляецца фарміраванне высокакультурнай, інтэлектуальна развітой асобы з індывідуальнай свядомасцю і прадуктыўным тыпам мыслення.

Для актывізацыі маўленчай дзейнасці студэнтаў на занятках па беларускай мове ствараюцца розныя вучэбныя сітуацыі з пэўнымі маўленча-камунікатыўнымі намерамі, якія імітуюць рэальны працэс суразмоўніцтва чалавека ў грамадстве, мадэліруюць у пэўнай меры яго моўныя паводзіны. Сітуацыі павінны садзейнічаць выпрацоўцы ў студэнтаў наступных індывідуальных здольнасцяў: арыентавацца ў жыцці і сітуацыі суразмоўніцтва, планаваць маўленчую дзейнасць, выбіраць моўныя сродкі, адэкватныя мэтам камунікацыі, ажыццяўляць камунікацыю, успрымаць суразмоўцу, кантраляваць сітуацыю, узровень камунікацыі і інш., аналізаваць якасць свайго маўлення і суразмоўцы.

У навучальным працэсе шырока практыкуюцца наступныя віды маўленчай дзейнасці (вусныя выказванні): дыскусія, абмеркаванне, пераказ, пераклад, падрыхтаванае вуснае маўленне (рэферат) і інш.

Выказванні паводле іх тыпу можна падзяліць на: выказванні на аснове пачутага, убачанага, выказванні па ўяўленні, выказванні абстрактна-тэарэтычнага характару, выказванні-разважанні.

Выказванні першага віду (выказванні на аснове пачутага, убачанага) звязаны з абмеркаваннем рэальных падзей (маецца на ўвазе абмеркаванне прагляду тэатральных пастановак, наведвання музеяў, выстаў, сустрэч са знакамітымі людзьмі і інш.). У час такога вуснага маўлення студэнты прыпамінаюць тое, з чым сутыкаліся раней і на аснове гэтага ствараюць уласны тэкст. Выказванні трэцяга віду (выказванні абстрактна-тэарэтычнага характару) звязаны з засваеннем тэарэтычнага матэрыялу (прапануюцца пры праверцы пройдзенага ці абагульненні вывучанага). Пры гэтым маецца на ўвазе выказванне студэнтам разумення яго сутнасці. Прадуктыўнымі лічацца выказванні другога (выказванні па ўяўленні) і чацвертага (выказванні-разважанні) відаў. Яны маюць на мэце стварэнне індывідуальных тэкстаў па пачатку тэксту, па прапанаванай тэме, якую неабходна раскрыць з дапамогай адпаведных фактаў, меркаванняў, ацэнак.

Адным з тыпаў актывізацыі маўленчай дзейнасці навучэнцаў ВНУ з'яўляецца дыскусія, дзе кожны студэнт аргументуе сваю пазіцыю. Дыскусія можа ўзнікнуць з падачы выкладчыка нейкага спрэчнага пытання альбо, як часта бывае, у час абмеркавання рэферата, калі сутыкаюцца розныя погляды. У гэты момант у свядомасці студэнта вылучаецца і актуалізуецца галоўная думка, на якой грунтуецца доказ свайго пункту гледжання. У выніку спрэчкі нараджаецца ісціна.

Значная ўвага надаецца на занятках беларускай мовы перакладу тэкстаў на розную тэматыку. Пры перакладзе адначасова прысутнічае акт асэнсавання (успрымання маўлення) і перадачы яго зместу сродкамі другой мовы. Тэксты для перакладу падбіраюцца з улікам пазнавальна-выхаваўчых задач, а таксама тэксты па спецыяльнасці. Пераклад садзейнічае развіццю маўленчай мабільнасці, адчування слова, удасканалвае навык дакладнасці выбару слоў у адпаведнасці з кантэкстам.

Значную ролю ва ўзбагачэнні культуры звязнай мовы адыгрываюць пераказы, г. зн., перадача сваімі словамі чаго-небудзь прачытанага або ўбачанага. Пераказы садзейнічаюць развіццю навыкаў лагічнага выказвання думак, узбагачаюць слоўнік запас студэнта. Тэксты для пераказаў падбіраюцца з улікам пазнавальна-выхаваўчых мэтай, а таксама даюць дадатковую магчымасць для развіцця моўнай і маўленчай культуры асобы.

У авалоданні вусным маўленнем вялікае значэнне надаецца выступленнем студэнтаў з рэфератамі па прапанаванай тэме. Эфектыўнасць працы над падрыхтоўкай рэферата (падрыхтаванае

вуснае маўленне) відавочная. Па-першае, у час працы пры падрыхтоўцы рэферата ў актыўнай узаемасувязі аказваюцца ўсе віды маўленчай дзейнасці. Па-другое, у цэнтры ўвагі знаходзіцца не фармальнае рэгістраванне падзей, а індывідуальны працэс стварэння тэксту. Адбываецца як бы аналіз таго, што бачыць аўтар, як ён пра гэта расказвае, а затым выказвае свой пункт гледжання. Па-трэцяе, праца мае камунікатыўна-накіраваны характар: трэба не проста напісаць прачытанае, прааналізаванае, а і данесці да аўдыторыі. Па-чацвертае, перад студэнтам ставіцца задача не пераказаць зыходны тэкст, а стварыць свой варыянт, што ў значнай меры садзейнічае развіццю творчых здольнасцяў і асобаснай самарэалізацыі навучэнца. Метадычную схему працы над рэфератам можна ўмоўна паказаць так: падбор і аналіз матэрыялу; вылучэнне асноўных думак, звязаных са стварэннем уласнага тэксту на пэўную тэму; падзел тэксту на часткі і складанне плана; праца над пісьмовым тэкстам; вусны пераказ тэксту.

Неабходна адзначыць важнасць тэматыкі вуснага маўлення. Прапанаваныя студэнтам тэмы вуснага маўлення нясуць магутны маральны зарад, іх пералік фарміруе ў светапоглядзе першакурсніка агульнае ўспрыняцце гісторыі роднага краю, роднай мовы, культуры, забяспечвае ўмовы для свядомага, а не фармальнага падыходу да развіцця маўленчай дзейнасці асобы. Напаўняльнасць тэм вусных выказванняў адпавядае патрабаванням часу, уплывае на выхаванне нацыянальнай самасвядомасці, этычнай культуры моўных паводзін, сацыяльнай арыентаванасці. Прыкладу да прыкладу некаторыя тэмы рэфератаў: «Гісторыя беларускай дзяржаўнасці», «Адукацыя і асвета на Беларусі», «Адраджэнне як феномен у культуры чалавецтва», «Залаты век» беларускай культуры», «Славутыя беларускія асветнікі», «Тэрыторыя і назвы нашага краю», «Этнагенез беларусаў», «Святы і абрады беларусаў» і інш.

Назіранні паказваюць, што студэнты, якія праяўляюць зацікаўленасць да распрацоўкі тэм вуснага маўлення, маюць больш высокі ўзровень агульнага і духоўнага развіцця, больш змястоўную структуру інтарэсаў у жыцці, больш высокія паказчыкі асабістай выхаванасці.

Абагульняючы сказанае, заўважу, што навучэнцы авалодаюць маўленча-камунікатыўнымі ўменнямі ў тым выпадку, калі ім будзе прапанавана адпаведная дзейнасць з боку выкладчыкаў – рознабакая, цікавая, матываваная, кантралюемая, асобасна-значная.